

Crisi i reestructuració del sistema bancari espanyol

El paper de la URV
sobre el territori:
una proposta per
retre comptes



Entrevista a
Fernando Restoy

- 15** Presentació
- 16** **Revista d'Economia**
El paper de la URV sobre el territori:
una proposta per retre comptes
Agustí Segarra
- 28** Inventar o innovar, no és aquesta la qüestió?
Jordi Angusto
- 34** Un camí llarg i tortuós
Àngel Pes
- Dossier**
Crisi i reestructuració
del sistema bancari espanyol
- 42** Introducció
Antoni Garrido
- 44** La crisi financera internacional
Antonio Torrero
- 50** Les crisis bancàries a Espanya:
una perspectiva històrica
Carles Sudrià
- 62** Crisi i reestructuració del
sistema bancari espanyol
Antoni Garrido
- 74** Restriccions de crèdit al sector empresarial:
situació, perspectives i alternatives
Joan Ramon Rovira
- 88** El camí cap al nou
sector bancari espanyol
Santiago Carbó
- 96** Present i futur del
negoci bancari a Espanya
José García Montalvo
- 106** Regulació de la solvència bancària
i nova arquitectura financera
Anton Gasol
- 118** Sobre l'economia política
de la unió bancària
José Pérez
- 132** **Entrevista**
a Fernando Restoy:
"Abans que es recuperi
el crèdit s'ha de recuperar
l'economia i no al revés"
Joaquín Estefanía
- 140** **Crítica de Llibres**
*Arquitectura financiera.
Internacional y europea,*
d'Anton Gasol Magriñà.
Xavier Segura

LES CRISIS

BANCÀRIES A ESPANYA: UNA PERSPECTIVA HISTÒRICA

Carles Sudrià
Universitat de Barcelona

Com és ben sabut, la història econòmica d'Espanya no està precisament mancada d'episodis de crisis bancàries. Com veurem més endavant, la freqüència amb què s'han esdevingut no ha estat a Espanya gaire diferent que en altres països, encara que –segons sembla– sí que hi han tingut un impacte negatiu més gran sobre el creixement econòmic. Sigui com sigui, el que cal destacar del cas espanyol és la singularitat de l'entorn en què les crisis bancàries han tingut lloc: un entorn singular marcat per tres elements principals. El primer, la tardança amb què es va conformar el mercat financer espanyol. Fins després de la Primera Guerra Mundial no es pot parlar pròpiament d'un espai bancari espanyol, ja que fins aleshores no hi havia entitats de crèdit d'àmbit estatal, tret del Banc d'Espanya, ni existien mecanismes d'articulació del sector, com seria el mateix Consell Superior Bancari.

El segon, l'evolució peculiar que ha seguit Espanya pel que fa als règims monetaris vigents: la no-integració en el patró or, l'intervencionisme autoritari dels anys de l'autarquia, o la difícil integració al sistema monetari europeu marquen una trajectòria autònoma que ha estat estretament vinculada a l'evolució del sistema financer en general i del bancari en particular.

Finalment, el tercer tret característic deriva de la pròpia dinàmica històrica d'Espanya, mal arrenjerada amb la dels països del nostre entorn. Un segle XIX marcat pels conflictes civils (guerres carlines), neutralitat en la primera guerra mundial, nova guerra civil, dictadura autàrquica i suport a les potències de l'Eix, aïllament internacional, marginació de la construcció europea, entre d'altres.

Aquestes peculiaritats les trobarem presents en els tres episodis que s'analitzen en aquestes pàgines, de la mateixa manera que també hi trobarem altres coincidències que no podem titllar de peculiars. La més significativa, potser, és la que identifica cada crisi bancària amb una fase prèvia d'eufòria financera i amb canvis més o menys sobtats de la conjuntura econòmica. Aquesta constatació obligarà a observar les crisis bancàries en el marc de l'evolució econòmica general i, alhora, a avaluar els seus efectes sobre el creixement econòmic.

Abans d'entrar en l'estudi de l'etiologia de cadascun dels daltabaixos triats, però, cal que ens aturem a fer un cop d'ull a les magnituds i característiques de les crisis bancàries que podem identificar a l'Espanya dels segles XIX i XX.

Una visió de conjunt. Les crisis bancàries espanyoles en el context mundial

En un treball recent de caràcter exhaustiu, tres economistes especialitzats en història financera, Pablo Martín Aceña, de la Universitat d'Alcalà, i Concha Betrán i Ángeles Pons, de la Universitat de València, han fet l'esforç de compilar les dades corresponents a les crisis financeres espanyoles dels darrers 150 anys¹. En fer-ho, han seguit fil per randa la metodologia proposada per Michael Bordo en els seus treballs de 1986 i 2001, amb la qual cosa els resultats que obtenen són comparables amb els presentats pel mateix Bordo conjuntament amb altres autors².

¹ Betrán, Martín Aceña i Pons, 2012.

² Bordo, 1986; Bordo *et al.*, 2001; Eichengreen i Bordo, 2003.

Els treballs citats classifiquen les crisis financeres en tres tipus, que poden presentar-se conjuntament o per separat. En primer lloc, les crisis bancàries, caracteritzades per la suspensió de pagaments o fallida d'entitats de crèdit o perquè han de ser intervingudes per part de les autoritats. En segon lloc, les crisis borsàries, que tindrien com a indicador principal una caiguda significativa i no estrictament conjuntural de les cotitzacions. El tercer tipus, finalment, correspon a les crisis monetàries, que es caracteritzarien, segons les èpoques, per la suspensió de la convertibilitat (sota el patró or), per una devaluació formal significativa (sota tipus de canvis fixos) o per una caiguda en la cotització respecte d'altres monedes (sota tipus de canvi flotants). A partir d'aquestes premisses, les crisis bancàries que observem en la història poden ser només bancàries, poden venir acompanyades d'una crisi borsària o d'una crisi monetària o d'ambdues a la vegada.

La taula 1 resumeix els resultats obtinguts en la recerca de *Betrán et al.* referida al cas espanyol. Segons aquests autors, en el darrer segle i mig, Espanya només hauria experimentat una crisi bancària pura: la que es va produir a mitjan dècada dels anys 1920. Es tracta, efectivament, d'una crisi exclusiva d'Espanya i que sembla derivada dels efectes de l'ajust econòmic i financer que es va haver de fer un cop acabada la guerra i la consegüent reducció dels superàvits comercial i per compte corrent. Les altres set crisis identificades van coincidir, unes, amb una sobtada caiguda de les cotitzacions borsàries i, les altres, amb dificultats amb el tipus de canvi. N'hi ha tres, finalment, que mostren alhora fallides bancàries, col·lapse a la borsa i problemes amb el manteniment del valor de la pesseta.

La taula 1 també permet confirmar que durant el segle XIX les crisis bancàries van ser, en general, més llargues i van tenir més

efectes sobre l'economia real que les posteriors, si exceptuem la de 1976. Com és natural, això no és independent del règim monetari i de les mesures de control i regulació vigents en cada moment. En aquest sentit, queda clar que els anys d'entreguerres van ser de notable inestabilitat bancària, tot i que els efectes sobre l'economia real fossin, a Espanya almenys, no massa significatius. Justament són l'intervencionisme i l'aïllament posterior de l'economia espanyola els que expliquen la llarga etapa d'estabilitat que es dona sota el franquisme. S'entén així que l'alliberament del jou de l'Estat i l'augment de la competència fossin alguns dels factors desencadenants de la intensa crisi dels anys 1975-1985, en la qual el sistema bancari espanyol va quedar significativament reduït, tot i que –probablement– també més sanejat. Ho veurem més endavant.

Aquesta perspectiva general s'ha de completar necessàriament amb una comparació internacional. La taula 2 (a la pàgina següent) presenta aquesta comparació per a dues de les variables principals que hem presentat, la freqüència de les crisis i els seus efectes sobre l'economia real. Es pot constatar que, mentre que en els anys anteriors a la Primera Guerra Mundial les crisis bancàries espanyoles van ser només lleugerament més freqüents, en els anys d'entreguerres la inestabilitat bancària va ser més intensa a Espanya que als altres països.

El panorama resulta ben diferent si ens referim als efectes dels problemes bancaris sobre la conjuntura econòmica. Si bé en el segle XIX les crisis espanyoles van ser més costoses en termes de producte que les de la resta del món, en els anys que transcorren entre les dues guerres mundials del segle XX l'economia espanyola va resultar molt menys afectada per la inestabilitat bancària que les dels altres països. En aquest cas, la raó es

Taula 1
Les crisis bancàries a Espanya, segles XIX i XX

Any	Tipus de crisi	Durada (anys)	Profunditat (% pèrdua de PIB)	Internacional
1866	Banca i borsa	3	11,3	Crisi de l'Overend & Gurney, Londres
1882	Banca, borsa i moneda	6	13,5	Crisi bancària i esfondrament de la borsa a París
1892	Banca i borsa	5	11,8	Crisi de Baring, Londres
1914	Banca i borsa	2	3,5	Esclat de la Primera Guerra Mundial
1920	Banca i borsa	1	0	Crisi internacional de la postguerra
1924	Banca	1	0	
1931	Banca, borsa i moneda	3	13,0	1929-31 <i>Crash</i> a Wall Street
1976	Banca, borsa i moneda	5	26,0	Crisi monetàries al Regne Unit i a l'àrea del dòlar

Font: *Betrán, Martín Aceña i Pons (2012)*

troba en els efectes moderats que va tenir a Espanya la crisi dels anys 1930. Tot el contrari és el que constatem pel que fa al període posterior a 1973. La taula mostra, en aquest cas, com, amb una freqüència similar, les crisis bancàries espanyoles van estar associades a una contracció econòmica molt més intensa. És un fenomen que s'està tornant a donar en la crisi actual i que encara no recullen els exercicis que estem comentant.

En definitiva, creiem que aquesta anàlisi comparativa de les crisis bancàries espanyoles i internacionals del darrer segle i mig ofereix alguns elements significatius de reflexió. En primer lloc, destaca l'associació dels trasbalsos bancaris espanyols amb els que es van produir a la resta del món. La peculiaritat de la trajectòria bancària espanyola no rau en la freqüència de les crisis ni en la seva independència de les grans fluctuacions internacionals, sinó en la seva associació amb l'economia real. Es tracta d'una associació que resulta en algunes fases clarament menys intensa i, en d'altres, molt més intensa que a la mitjana d'altres països. El que suggereixen aquestes xifres és, doncs, que mentre la banca espanyola estava sotmesa a la dinàmica econòmica i financera internacional, la seva articulació amb l'economia real responia a patrons diferents. Uns patrons que feien que els efectes de les dificultats bancàries fossin en ocasions molt significatius i en d'altres molt menys, seguint una pauta diferent de la pròpia de la resta dels països estudiats.

Per conèixer els trets específics d'aquestes relacions entre banca i economia ens acostarem a algunes d'aquestes crisis i mirarem de fer-ne una anàlisi més detallada. Atenent a la seva rellevància, i també a la disponibilitat de dades, n'hem triat tres que ens semblen les més escaients: una del segle XIX, la de 1866; una de l'etapa d'entreguerres, la de 1920, i una darrera de la segona meitat del segle XX, la de 1976. Les analitzarem

per ordre cronològic, entre altres raons perquè en alguns casos els efectes sobre la legislació derivada de les més antigues va acabar afectant les més recents.

La crisi del 1866. Factors externs i factors interns

La crisi de maig del 1866 va posar el punt final efectiu a la vigència del sistema bancari que havia sorgit de la reforma progressista del 1856 i que va ser protagonista destacat d'un període d'enorme expansió financera i econòmica³. L'arribada al poder del partit progressista el juliol del 1854 va obrir immediatament l'esperança de canvis importants en el marc legal en què es desenvolupava l'economia espanyola. La dècada moderada s'havia caracteritzat per l'adopció de mesures restrictives en tots els àmbits econòmics i molt especialment en les activitats financeres i en la constitució de societats mercantils. Les autoritzacions concedides el 1844 per crear nous bancs d'emissió a Barcelona, Madrid i Cadis no només no es van ampliar a altres ciutats que ho van sol·licitar, sinó que el 1849 el Govern va imposar de manera efectiva estrictes limitacions a la capacitat d'emetre bitllets i va provar d'instaurar—sense èxit—el monopoli d'emissió. Les limitacions imposades al desenvolupament de les activitats financeres van començar a generar tensions a partir del 1852 arran de la recuperació de les inversions ferroviàries i industrials. El tipus d'interès va augmentar, mentre que les restriccions a l'emissió de bitllets feien multiplicar el volum dels comptes corrents oberts als bancs i l'ús de talons. A Barcelona, es van arribar a admetre com a forma de pagament simples rebuts emesos pels carvistes de moneda de la ciutat.

La nova legislació va trigar a ser aprovada. De fet, no va superar el vot de les Corts fins al gener del 1856. La reforma es va concretar en dues lleis: la Llei de bancs d'emissió i la Llei de societats de crèdit. La primera permetia la creació de bancs d'emissió a diverses províncies i autoritzava el Banc d'Espanya a obrir sucursals allà on no sorgís un banc d'iniciativa local. A l'empara d'aquesta normativa es van crear fins a 18 bancs d'emissió i dues sucursals del Banc d'Espanya. Tot plegat, es va arribar al nombre de 22 entitats d'emissió en el conjunt del país.

La Llei de societats de crèdit autoritzava la creació d'aquestes entitats, l'objectiu bàsic de les quals seria el finançament a llarg termini de les activitats industrials i dels ferrocarrils, encara que tenien permeses una llarga sèrie d'operacions. La disposició

³ Sobre aquesta crisi, a més de l'estudi clàssic de Tortella (1973), es poden consultar aportacions recents de Navas i Sudrià (2007); Nuño, Tedde i Moro (2011) i Martín Aceña i Nogués (2013).

Taula 2
Crisis bancàries. Comparació internacional

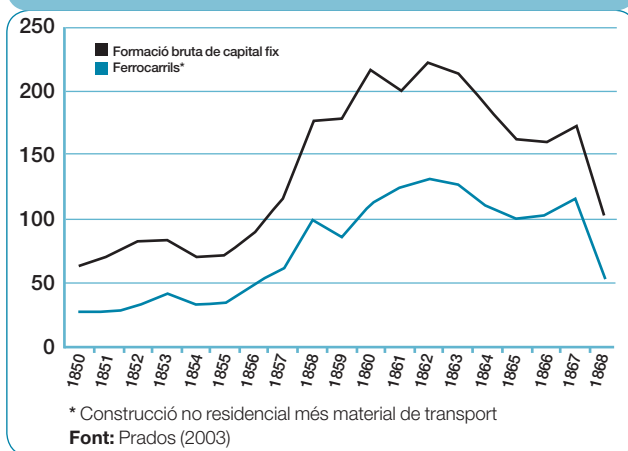
	Freqüència		Profunditat	
	nombre de crisis per any (%)		pèrdua acumulada de PIB (%)	
	Espanya	Món*	Espanya	Món*
1850-1913	4,8	3,7	12,2	10,6
1914-1935	19,0	8,9	4,1	12,9
1935-1972	----	0,2	----	1,6
1973-2000	3,7	4,5	26,0	11,8
1973-2000		4,7**		11,0**

* 21 països, excepte **, sobre 56 països

Fons: Espanya: Betrán, Martín Aceña i Pons, 2012; Món: adaptat d'Eichengreen i Bordo, 2003

Gràfic 1

Formació bruta de capital fix i inversió en ferrocarrils (milions de pessetes del 1995)



estava dirigida originalment a facilitar l'entrada de diversos grups financers francesos vinculats a la construcció dels ferrocarrils, però ben aviat va ser aprofitada per industrials i banquers d'arreu del país per crear societats de crèdit de capital autòcton. Al seu moment àlgid, 1864-1865, n'hi va arribar a haver 35 en el conjunt d'Espanya.

Aquest conjunt de noves entitats bancàries va ser protagonista d'una transformació radical del mercat financer espanyol i de l'enorme increment que va experimentar la formació de capital. Es tracta d'un *boom* inversor directament vinculat a la construcció dels ferrocarrils (gràfic 1).

Aquest procés intensiu d'inversió va començar a topar amb els seus límits el 1863. L'índex més immediat el dona el sobtat increment dels tipus d'interès. Durant l'any anterior, es trobaven diners mitjançant pagarés a Barcelona pagant al voltant del 6%. El primer semestre del 1863, el tipus d'interès mitjà havia pujat ja al 7,4 i, durant el segon semestre, va arribar al 8,1%, un nivell que no s'havia assolit des de la fi de la guerra carlina, vint anys enrere. Començava un cicle infernal que culminaria el maig del 1866. Dos van ser els factors desencadenants de la crisi: les penúries econòmiques de l'Estat i el fracàs financer dels ferrocarrils. Un tercer element, una crisi financera de caràcter internacional, va venir a agreujar la situació.

El fracàs financer dels ferrocarrils va ser un factor decisiu en l'adveniment de la crisi. Les grans companyies de capital francès, la dels Ferrocarrils de Madrid a Saragossa i Alacant (MZA)

i la dels Camins de Ferro del Nord d'Espanya, van construir les seves línies amb un notable sobrecost, fet que, unit a un tràfic per sota de les previsions, va ocasionar una insuficiència financera que va arrossegar les societats de crèdit que n'havien facilitat el finançament. La intensa caiguda de les cotitzacions dels valors ferroviaris espanyols a la borsa de París és el millor indicador del procés. Les accions de les dues companyies esmentades van veure disminuir la seva valoració en un 70% entre el 1863 i principi del 1866. Pel que fa a les tres grans societats de crèdit també franceses associades al procés, la Companyia General de Crèdit es va haver de declarar en suspensió de pagaments l'octubre del 1864, mentre les altres dues van passar greus dificultats afectades per la desvalorització de la seva cartera, formada essencialment de títols ferroviaris.

Una cosa semblant va passar a Catalunya, on la xarxa ferroviària s'havia construït amb capital autòcton. La companyia més important entre les catalanes, la de Barcelona a Saragossa, constatava en finalitzar la construcció que els ingressos eren poc més de la meitat dels previstos i no permetien ni tan sols fer front als interessos de les obligacions. La situació de les altres companyies catalanes no era molt diferent. La caiguda del valor dels títols ferroviaris es va produir, en tot cas, abans de la crisi bancària, encara que aquesta va venir després a agreujar el moviment baixista.

A la fallida financera dels ferrocarrils s'hi va afegir la irresponsabilitat de governs de l'època. Els executius conservadors que van exercir el poder des del 1856 van adoptar una sèrie de mesures que van comportar un notable increment de les despeses sense un augment paral·lel dels ingressos. Entre aquestes despeses, no van ser menors les vinculades a la intervenció militar a la Indòxia francesa (1858-62) i a la guerra contra Xile (1865-66). L'increment del dèficit va derivar inevitablement en un increment del deute de l'Estat i en l'agreujament de la situació crònica d'insolvència del Govern. La conjuntura va esdevenir desesperada a partir de mitjan 1864 i va forçar els successius ministres d'Hisenda a formular plans cada vegada més insòlits per provar de fer front a les obligacions més immediates.

El problema essencial era l'anomenat deute flotant, és a dir, el deute que no estava consolidat en emissions aprovades per les Corts. En aquest període, la major part del dèficit que es va anar acumulant no es va cobrir amb emissions, sinó mitjançant els crèdits obtinguts del Banc d'Espanya o directament del públic a través de la Caixa de Dipòsits, una entitat pública de crèdit creada el 1862. Els dipòsits a la Caixa van passar de 50 a 250 milions de pessetes

entre els anys 1858 i 1860 i encara van fer un segon salt entre el 1860 i el 1863 fins a arribar als 420 milions. Es tractava d'una quantitat enorme si tenim en compte que els ingressos ordinaris de l'Estat eren en aquells anys de 500 milions de pessetes anuals.

No hi ha dubte, doncs, que l'Estat, tant per la via del deute públic com per la de la Caixa de Dipòsits, va contribuir a agreujar les tensions que patia el mercat financer. El cas de la Caixa és especialment significatiu perquè competia de manera directa amb les entitats de crèdit privades comptant amb la garantia de l'Estat. Una garantia que malgrat les seves limitacions resultava en aquells moments més sòlida que la que oferien les companyies ferroviàries i d'obres públiques, que constituïen les úniques alternatives viables d'inversió en l'àmbit borsari.

La poca rendibilitat dels ferrocarrils i el drenatge de fons fet per l'Estat no esgoten segurament la nòmina de factors que van coadjuvar la crisi. Per als contemporanis, una de les manifestacions més xocants del desgavell financer era la sortida massiva del país de moneda metàl·lica, sobretot de plata. Fos com fos, els primers mesos de 1866 la situació econòmica i financera era extremadament inestable i se sentien per tot arreu veus que anunciaven un desastre imminent. Pocs dies abans de la crisi, el cònsol britànic a Barcelona, James Baker, feia un diagnòstic especialment agut de la situació, que anava més enllà del simple problema monetari:

“El drenatge constant de moneda espanyola, en pagament d'unes importacions que no troben contrapartida en les exportacions, està empobrint gradualment el país i és la causa de grans dificultades pecuniàries [...]. I cal referir-se també a l'esperit d'exagerada especulació en valors que ha regnat últimament amb una enorme magnitud, a causa de les grans facilitats atorgades a la creació de societats anònimes i a la circulació de paper [...], la interrupció de les obres de dues companyies ferroviàries, afegida als baixos rendiments de les línies en explotació ha causat una depreciació dels valors ferroviaris encara augmentada per l'impagament per part d'altres companyies dels cupons de les seves obligacions col·locades en gran part a la ciutat [...] i es calcula que dels cent milions de dòlars que se sap que s'han invertit a Barcelona en tot tipus d'accions i d'obligacions, per sobre de cinquanta milions ho estaven en valors ferroviaris i més de la meitat s'han perdut des del desembre passat [...]”⁴

⁴ *Public Record Office, Foreign Office, 72, 1130 (28 de març del 1866), citat per Navas i Sudrià (2007, pàg. 56).*

En aquestes circumstàncies, va accedir al Ministeri d'Hisenda Manuel Alonso Martínez en un Govern presidit per Leopoldo O'Donnell. El nou executiu es plantejava un arranjament del crèdit públic més a llarg termini que impliqués també la restauració del crèdit exterior. Les negociacions a escala internacional es van mantenir secretes i només es van donar a conèixer a principi d'abril del 1866, quan es va presentar a les Corts un projecte de llei per a la constitució d'un Banc Nacional. Es tractava d'instaurar un nou banc d'emissió amb un capital de 300 milions de pessetes (el del Banc d'Espanya era en aquell moment de 50 milions) i que podria absorbir els que ja existien. El nou banc venia avalat per un sindicat bancari de Londres. La seva constitució asseguraria el finançament del dèficit acumulat i aniria aparellada a un arranjament del contenciós amb els tenidors estrangers de valors espanyols i a la col·locació d'una nova emissió de deute exterior a la capital britànica. El projecte semblava ben fonamentat i va trobar una acollida positiva en els mercats, malgrat que comptava des del primer moment –com era d'esperar– amb l'oposició aferrissada dels bancs emissors existents.

El dia 7 de maig, el ministre Alonso presentava a les Corts l'altra peça del seu programa de reconstitució financera. Una sol·licitud d'autorització que permetia al Govern el cobrament de contribucions encara que no s'aprovés a temps el pressupost, l'emissió de 300 milions de pessetes en deute i, finalment, la negociació d'un arranjament del deute exterior. L'efecte immediat d'aquesta decisió del Govern, el mateix dia 7, va ser un autèntic esfondrament de la cotització del deute públic. En els primers dies del mes ja s'havia produït una caiguda en el consolidat des del 37,5% fins al 35,5%, però el dia 7 va arribar a cotitzar al 31,5% i el dia 9, al 30,5%. Des del començament de la fase aguda de la crisi, la primavera del 1864, el deute consolidat havia vist disminuir la seva cotització en més de 20 punts (un 40%), però la meitat d'aquesta pèrdua s'havia produït en els últims sis mesos. Aquesta evolució va tenir sens dubte efectes sobre la credibilitat general del sistema financer i va incrementar la incertesa.

Per afegir més llenya al foc, el pla del ministre Alonso es va veure directament afectat per l'esclat a Londres d'una crisi bancària de primera magnitud. Efectivament, el 10 de maig del 1866, enmig de la sorpresa del públic, però no dels coneixedors profunds del mercat, suspenia pagaments a Londres la casa Overend, Gurney & Co. Es tractava de la banca de descompte més important de la capital britànica, que gaudia d'un prestigi només comparable al del mateix Banc d'Anglaterra. La raó última de la fallida era una política excessivament permissiva en

“La resolució de la crisi va comportar una profunda reestructuració del sistema financer català i la fi de la situació creada per les lleis del 1856”

el descompte de paper que havia comportat pèrdues notables, especialment en operacions relacionades amb contractistes ferroviaris. L'enrarament del mercat de crèdit i les fallides de diversos dels seus clients va provocar una retirada massiva de dipòsits. Els directius de l'entitat van sol·licitar ajuda al Banc d'Anglaterra mitjançant el redescòmpte d'una part de la seva cartera de valors, però el banc emissor s'hi va negar. La suspensió de pagaments es va convertir en inevitable i va provocar un gran enrenou i un pànic considerable. El *Black Friday* només va quedar apaivagat per l'anunci del Govern de suspendre la Llei Peel, de 1844, que autoritzava el Banc d'Anglaterra a emetre bitllets pel damunt del límit establert. La normalització, en tot cas, no va ser immediata. El tipus de descompte del Banc d'Anglaterra va romandre en el 10% fins al mes d'agost i no va tornar a nivells normals fins al final de l'any.

El problema, vist des d'Espanya, podria haver tingut un efecte marginal, però es donava la circumstància que Overend, Gurney & Co era un dels principals participants del consorci que negociava amb el Govern espanyol la creació d'un nou banc nacional que havia de substituir el Banc d'Espanya i que era peça fonamental del pla de redreçament financer del ministre Alonso Martínez. Els testimonis de l'època no relacionen de manera directa el que passava a Londres amb l'esclat de la crisi a Espanya, però sí amb el fracàs d'aquests plans proposats pel Govern d'O'Donnell.

La crisi va esclatar, en efecte, el dissabte 12 de maig i va tenir el seu epicentre a Barcelona. Aquest dia una societat de crèdit, el Crèdit Mobiliari Barcelonès, es va declarar en suspensió de pagaments. La insolvència del Crèdit de seguida va ser de domini públic, i es va fer evident que, quan dilluns obrissin les portes, totes les entitats haurien d'afrontar grans demandes de reintegrament. El mateix diumenge, la Societat Catalana General de Crèdit es va veure forçada a declarar-se igualment en suspensió de pagaments. Com era d'esperar, el dilluns es va produir efectivament un pànic de caràcter general. El banc va fer front a l'allau de reclamacions de reintegrament sense problemes aparents, però les caixes i les altres societats –després d'unes hores obertes al públic– van haver

d'ajornar pagaments a l'espera de la intervenció de les autoritats. El Govern va decretar l'estat de setge. El dimarts 15, el capità general va aprovar un ban que establí una moratòria immediata de dotze dies en tots els pagaments en metàl·lic i limitava el bescanvi de bitllets a 500 reals (125 pessetes) per persona.

La resolució de la crisi va comportar una profunda reestructuració del sistema financer català i la fi de la situació creada per les lleis del 1856. Tothom era conscient, en qualsevol cas, que la crisi posava punt final a una etapa. La proliferació de paper moneda de tota mena i procedència i la introducció al mercat de valors gairebé sense límit havia arribat a la seva fi. De les set societats anònimes de crèdit existents a Barcelona a principi del 1866, només es van quedar el Banc de Barcelona i les seves aliades, la Catalana General de Crèdit i el Crèdit Mercantil.

Així mateix, la crisi va tenir efectes molt greus sobre l'activitat financera a tot Espanya, encara que amb intensitat desigual. Cinc dels 19 bancs provincials d'emissió en funcionament (el de Valladolid havia tancat el 1864) van deixar d'operar, com també va passar de manera immediata amb, almenys, una desena de societats de crèdit. Vuit més van tancar mesos més tard. El seu nombre va passar així de les 35 registrades el 1865 a 14 el 1869. Ciutats importants com Santander, Bilbao, València o Sevilla, van veure com el seu sistema bancari s'esfondrava i arrossegava, en alguns, casos fins i tot el banc local emissor.

A Madrid, el mateix Banc d'Espanya va haver d'imposar limitacions estrictes al pagament dels seus bitllets, una situació conflictiva que es va perllongar fins a la fi del 1866 com a mínim i que va comportar que els bitllets circulessin amb descompte entre els comerciants de la capital.

En definitiva, la crisi va significar el final del model de banca i de sistema financer liberal que havia presidit el període expansiu iniciat el 1856. Les societats de crèdit i els bancs supervivents van mantenir des de la crisi una activitat molt limitada. Vuit anys més tard, el 1874, es va decretar el monopoli d'emissió del Banc d'Espanya i es va passar a un sistema financer fortament centralitzat. El desenvolupament bancari no es va revitalitzar fins als darrers anys del segle XIX.

La crisi del 1920: la fi del Banc de Barcelona i l'actuació del Banc d'Espanya

La crisi bancària del 1920 va tenir tot un altre caràcter. Com en el cas anterior, va anar precedida d'un període d'intens creixe-

ment, propiciat en aquest cas per la situació de guerra, però la seva dinàmica va estar molt més lligada a les fluctuacions de l'economia internacional.

Com és ben sabut, els anys de la Primera Guerra Mundial van ser per a Espanya molt favorables des de la perspectiva econòmica. La demanda internacional de productes espanyols es va multiplicar i també ho van fer els preus de venda. Tant els països en guerra, que necessitaven armes i impediments milars, com els seus antics clients, ara desproveïts, cercaven abastament a l'Espanya neutral, sovint sense fixar-se en el preu.

Aquesta conjuntura expansiva va tenir efectes extraordinaris sobre el sector financer espanyol. Es donava, per un costat, una forta acumulació de beneficis en mans d'empresaris i d'especuladors que –de moment– no podien invertir-se en noves instal·lacions per la impossibilitat d'adquirir a l'estranger els béns d'equip necessaris. Per l'altre costat, l'augment de les exportacions anava associat a un increment de la demanda de serveis financers, des dels pròpiament de crèdit fins als relacionats amb el canvi de moneda. S'obrien, doncs, noves possibilitats per al negoci bancari, però també s'augmentaven els riscos, per efecte de la inestabilitat derivada de la confrontació bèl·lica.

El primer element que cal destacar és que aquesta va ser una fase decisiva en la formació d'un mercat bancari d'abast espanyol. El 1914, molt poques entitats tenien sucursals i, si en tenien, era a la seva pròpia regió d'origen⁵, mentre que el 1922 una estimació modesta detecta més de tres-centes sucursals obertes al públic. En paral·lel, van crear-se noves entitats bancàries. Les fonts parlen de com mínim una vintena, sense comptar cooperatives i societats financeres. Finalment, el caràcter d'Espanya de proveïdor estratègic dels països en conflicte va incentivar la instal·lació de sucursals de bancs estrangers. El 1913, només quatre entitats no espanyoles tenien oficines obertes a Espanya, sobretot a Madrid i Barcelona. Durant la guerra, es va produir una autèntica allau. El 1922, quan moltes ja s'havien retirat, encara en quedaven dotze⁶.

⁵ De fet, només ens consten les sucursals de Banesto a Almeria, Linares i La Carolina, i les del Banco Hispano Americano a Barcelona, Màlaga, Granada, Saragossa, Sevilla, la Corunya i València. El mateix Banesto i el Banco de Bilbao tenien sucursals a París i l'Hispano Americano, a l'Havana.

⁶ Informacions extretes de Roldán; García Delgado; Muñoz, vol. II, pàg.163-269; García Ruiz (2001) i Arroyo (2003).

Un segon indicador, encara més significatiu, el constitueix l'evolució del volum de dipòsits. El gràfic 2 mostra que aquest volum es va multiplicar per quatre en el conjunt de la banca espanyola i per cinc a la catalana. Encara que tinguem en compte que els preus es van doblar en el mateix interval, l'augment dels recursos captats continua resultant impressionant, i es tracta d'un mínim que no té en compte ni la banca estrangera ni els bancs de menor dimensió.

Es tractava d'una expansió incontestable i de gran transcendència. Però també plena de perills, sobretot els derivats de les fluctuacions dels tipus de canvi. Qualsevol préstec la garantia de qual estigués denominada en moneda estrangera o s'hagués de fer efectiva fora d'Espanya incorporava un risc addicional. Una pèrdua de valor de la moneda en qüestió respecte a la pesseta podia reduir el grau de cobertura de la garantia i abocar a la insolvència el prestatari, primer, i del propi banc, després.

Aquest entorn d'eufòria i risc és el que dominava els ambients financers catalans al final de la guerra europea (novembre del 1918) i el que donaria lloc, dos anys més tard, a la fallida i desparició dels dos bancs més importants de Catalunya, el Banc de Terrassa i el Banc de Barcelona. Ambdós episodis compten amb excel·lents monografies de les quals hem fet ús per redactar els paràgrafs següents⁷.

En el marc fortament expansiu de l'activitat bancària dels anys de la Gran Guerra, el Banc de Terrassa va ser el de creixement més explosiu. El 1913, acreditava dipòsits de clients per 4,1 milions de pessetes i mantenia una posició modesta en el rànquing català, lluny de les grans cases barcelonines, totes elles per damunt dels 10 milions. A la darrereria del 1919, arribava als 58 milions i era el segon només darrere el Banc de Barcelona (144 milions)⁸.

La crisi del Banc de Terrassa presenta algunes característiques singulars que interessin al nostre relat. En primer lloc destaca el paper que va tenir l'organització interna del banc en la gestació de la crisi, un aspecte sovint negligit. En segon lloc, el fet que aquesta va ser la primera crisi en la qual el Banc d'Espanya va intentar actuar (sense èxit) com a prestador de darrer recurs. Tot i que la documentació no és completa, els investigadors, i en especial en aquest cas Adrià Royes, han aconseguit establir les causes principals dels problemes. Primer, destaca la parti-

⁷ Royes (1999); Cabana (2007).

⁸ Vegeu el detall a Sudrià (1982, pàg. 162).

cipació del banc en l'especulació en divises. Com és ben sabut, un cop acabada la conflagració i eliminats els controls de preus establerts pels governs, es va produir una forta depreciació de les monedes de la majoria dels països respecte a la seva paritat amb l'or. El novembre del 1920, per exemple, la lliura es cotitzava al 70% del seu valor nominal; el franc, al 30%; la lira, prop del 20%, i el marc alemany al 5,5%. Malgrat la magnitud d'aquestes caigudes, molts encara pensaven que les monedes recuperarien la seva convertibilitat en or d'abans de la guerra quan els efectes immediats de l'enfrontament s'haguessin superat. Una enorme onada d'especulació es va desfermar a tot arreu, però especialment en aquells països, com Espanya, que havien adquirit moneda estrangera per efecte del superàvit de la seva balança comercial.

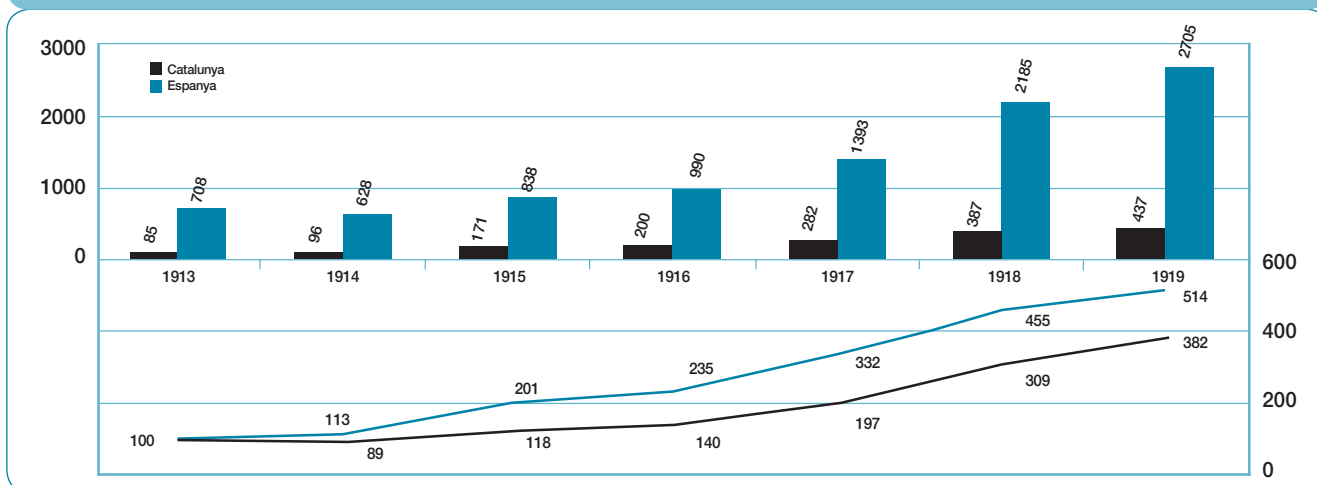
Per a un banc, aquesta situació no hauria estat perillosa mentre mantingués una proporció semblant d'actius i passius en les diverses monedes i, dins de cada denominació, una estructura igualment equilibrada d'exigibilitat i liquiditat. Aquest no va ser el cas del Banc de Terrassa, que va començar a fer operacions de doble a l'alça sobre marcs per compte propi. La irremeiable caiguda de la cotització de la moneda alemanya va obrir un forat en els comptes del Banc que, en els primers moments, va intentar compensar efectuant més operacions de la mateixa mena. La idea era que en un moment o altre la cotització del marc es refaria i el banc podria recuperar la posició i obtenir guanys. D'altra banda, per operar amb dòlars, el Banc de Terrassa mantenia un compte de crèdit en un banc de Nova York

al qual transferia quantitats considerables per compte propi i de clients. Afegim que aquesta perillosa deriva pel camí de l'especulació monetària va anar de la mà amb una política de crèdit poc curosa, que va comportar també fortes pèrdues.

Aquesta opció per una operativa arriscada no responia pel que sembla a una política deliberada de la direcció de l'entitat, sinó que la van dur a terme, en la major part per iniciativa pròpia, els responsables de la sucursal que l'entitat havia establert a Barcelona. Hi va haver, doncs, un greu problema de control intern sens dubte lligat al ràpid creixement del banc en aquests anys, que havia comportat la incorporació massiva d'empleats nous. En el moment d'entrar en crisi, el banc disposava de 22 sucursals repartides per Catalunya, totes elles obertes entre el 1914 i el 1920.

Al principi de novembre del 1920 es va fer evident que el muntant dels girs en descobert sobre Nova York pendents de reembossar (18 milions de pessetes) sobrepassava les possibilitats del banc. Davant d'aquesta situació, es va produir una mobilització del conjunt del sector bancari català per trobar una solució d'urgència, quan encara no se sabia la dimensió real del problema. Francesc Cambó va actuar com a catalitzador del moviment. Les primeres gestions es van adreçar al Banc d'Espanya, que es va mostrar inicialment ben disposat a actuar per evitar la suspensió de pagaments del Banc de Terrassa. Segons els mateixos responsables del banc emissor això *"ocasionaria un pánico horroroso cuyas consecuencias afectarían a todos los demás establecimientos de crédito de la plaza y repercutiría*

Gràfic 2
Evolució dels dipòsits a la banca catalana i espanyola (milions de pessetes i 1913 = 100)



en otras⁹. L'operació de salvament es va articular a través de la constitució per part de la majoria dels bancs establerts a Barcelona d'una nova societat, la Companyia de Crèdit Bancari, encarregada d'avaluar davant el Banc d'Espanya la cartera del Banc de Terrassa i assegurar-ne així la liquiditat. Això havia de permetre al Banc anar liquidant les seves posicions en dobles i convertint els crèdits dubtosos en lletres a termini o altres actius descomptables.

La línia de crèdit atorgada pel Banc d'Espanya va ser primer de 27 milions, per passar pocs dies després a 50 milions. L'augment venia forçat per la retirada massiva de dipòsits que s'estava produint després que es fes pública l'operació de salvament. El dia 29 de novembre, la situació era prou preocupant per exigir la intervenció del Govern. El ministre d'Hisenda, Lorenzo Domínguez Pascual, va emetre una reial ordre dirigida al Banc d'Espanya per la qual obligava el banc emissor a oferir crèdit als bancs espanyols establerts a Barcelona per la via del redescòmpte d'efectes i de la pignoració de valors sota la garantia del Tresor. Una setmana més tard, el 7 de desembre, el muntant dels préstecs concedits a l'empara d'aquesta ordre arribava a 33 milions. N'eren beneficiàries 18 entitats, d'entre les quals destacaven, a més del Banc de Terrassa, els de Barcelona i l'Hispano Americano. De fet, el Banc de Barcelona apareix com el més afectat (19 milions), cosa que ja deixa veure que els rumors i les incerteses sobre la seva solvència començaven a estendre's. A final de mes, el suport prestat pel Banc d'Espanya arribava als 131 milions, dels quals la meitat corresponien al Banc de Barcelona i el 17% al de Terrassa. La crisi afectava ara el banc més gran i més antic de la ciutat.

De fet, la situació del Banc de Barcelona havia esdevingut crítica en les primeres setmanes de desembre. El ministre d'Hisenda va demanar al Banc d'Espanya la concessió d'un crèdit de fins a 40 milions al de Barcelona amb garantia de valors, però el consell del banc emissor va exigir més garanties que els mateixos valors. Pocs dies després, el mateix ministre es reunia amb una delegació barcelonina, encapçalada per Cambó, i els màxims dirigents del Banc d'Espanya a la recerca d'una entesa. No la van trobar. El banc emissor va acceptar algunes operacions menors que entenia ben garantides, però el dia 25 de desembre va rebutjar una sol·licitud de préstec del Banc de Barcelona de 57 milions.

⁹ Carta de 14 de novembre del 1914 del director de sucursals del Banc d'Espanya, desplaçat a Barcelona per fer-se càrrec de la situació. Arxiu del Banc d'Espanya, citat per Royes (1999, pàg. 162).

En aquesta ocasió, el Govern també la va jutjar d'inadmissible. El Banc de Barcelona va fer suspensió de pagaments el dia 27 de desembre. En els mesos següents, ambdues entitats serien liquidades i el sector bancari català quedaria malmès definitivament.

Queden pendents algunes preguntes: el Banc de Barcelona es va veure arrossegat per la crisi del de Terrassa o tenia els problemes propis? Els problemes d'ambdues entitats eren de solvència o de liquiditat? Haurien pogut salvar-se amb una actuació més institucional del Banc d'Espanya? La primera qüestió té una resposta indubtablement positiva. Francesc Cabana ha fet una recerca exhaustiva sobre la fallida del Banc de Barcelona i ha detectat problemes greus de gestió i de control intern. Sens dubte, l'ambient depressiu va ajudar a escampar el pànic, però els problemes eren reals. La segona qüestió resulta més complexa. Les valoracions fetes en el moment de les suspensions són confuses i les fetes després estan lògicament afectades per la pèrdua de valor de molts actius. En tot cas, és clar que hi va haver pèrdues notables en els dos casos, com es pot deduir dels resultats de les liquidacions. La del Banc de Terrassa va significar la pèrdua total del valor de les accions, mentre que els consellers del banc van haver de fer front a pagaments per avals per un import de fins a 5,4 milions de pessetes. El capital i les reserves en el moment d'esclatar la crisi eren de 18 i 9 milions, respectivament. Pel que fa al Banc de Barcelona, els creditors van ser compensats amb uns bons de realització que només es van amortitzar en part, mentre que els accionistes van perdre a l'entorn del 90% del valor de les seves accions i els directius van haver de fer front a lletres per un import de 5,3 milions. Tot plegat, uns 150 milions de pessetes que cal comparar amb el capital desembossat i les reserves del 1919 (32 i 26 milions, respectivament).

Per últim, pel que fa a l'actuació del Banc d'Espanya, cal situar-la en l'ambigüitat del moment. Malgrat haver estat investit com a únic banc emissor, no havia contret –ni se li havien exigint– obligacions envers l'estabilitat del sistema bancari. La seva actuació va quedar supeditada a l'acció del Govern, però aquest no va poder superar les reticències del banc respecte al risc de les operacions. Per això, va haver d'atorgar la garantia del Tresor, que finalment tampoc no va poder evitar el daltabaix. Hi havia consens en la necessitat de comptar amb un banc central que actués com a prestador de darrer recurs, però els interessos propis dels accionistes del Banc d'Espanya passaven sovint per davant. En aquesta i en altres qüestions, la crisi bancària barcelonina del 1920 explica en bona part la reforma implantada per Cambó el 1921 com a ministre d'Hisenda.

La crisi bancària dels anys 1970 i les seves conseqüències

El darrer episodi de crisi bancària que abordarem és el corresponent als anys de transició política 1977-1985. Ha estat objecte d'estudi des de diverses perspectives i compta amb una magnífica monografia elaborada per Álvaro Cuervo¹⁰.

Els primers símptomes de les dificultats que s'acostaven es van manifestar a la fi del 1977 i principi del 1978. En aquells mesos, van entrar en crisi alguns bancs menors que van haver d'acudir a la salvaguarda del Fons de Garantia de Dipòsits. Altres de més dimensió, com el Banco Ibérico, van trobar sortida en l'absorció per bancs més grans. En els mesos següents, la maror va seguir refermant-se i va començar a afectar bancs mitjans, com el Banco de Madrid o el Banco Occidental, que van haver de ser intervinguts a mitjan 1980. Hi va haver després un cert respir, però el 1982 –ja amb el primer Govern socialista en exercici– es van fer evidents els problemes de dos grups bancaris de certa dimensió, encapçalats per Bankunió i Banca Catalana, als quals aviat es va incorporar la divisió bancària de l'entramat Rumasa, expropiat pel Govern el febrer del 1983. Les darreres cuades de la crisi no van ser tampoc menors. El desembre del 1984, entrava en crisi el Banco Urquijo Unión, que presentava el passiu més gran de tots els afectats fins en aquells moments. Es tractava, en aquest cas, d'una segona ensopagada, ja que l'Urquijo Unión havia sorgit poc més d'un any abans en el procés de sanejament de l'esmentat Bankunió i del Banco Urquijo. Encara el 1985, mitja dotzena d'entitats van haver de ser intervingudes per les autoritats per una o altra via.

En conjunt, la magnitud de la crisi bancària va ser molt notable. Entre els anys 1977 i 1985, s'hi van veure afectats 58 bancs (un 52% del total), que representaven el 27% de la dimensió econòmica del sector, tant si es mesura en termes de recursos aliens o de recursos propis com d'ocupació.

Les causes de la crisi bancària cal trobar-les tant a les dificultats econòmiques que patien els clients bancaris, fossin particulars o empreses, com en els problemes del propi sector financer espanyol. Aquest segon aspecte és el que més ens interessa, ja que és més rellevant per tractar de comprendre la lògica de funcionament dels mercats financers.

¹⁰ Cuervo (1988). Sobre el sistema financer, vegeu també Torrero (1990); en termes més generals sobre el període, cal consultar els treballs inclosos al llibre col·lectiu dirigit per Garcia Delgado (1990) i Sudrià (2013).

Els millors analistes del fenomen assenyalen tres elements explicatius de l'amplitud i gravetat de la crisi al marge del la pròpia conjuntura recessiva: la liberalització financera, la inexperiència dels directius d'algunes entitats i els pocs instruments amb què comptaven les autoritats per fer front a situacions d'aquest tipus¹¹. De nou, toquem amb els elements que ja coneixem: una fase prèvia de creixement intens i problemes de gestió i control del risc.

El Pla d'estabilització del 1959 es va acompanyar d'una sèrie de mesures complementàries, entre les quals destacava una nova llei d'ordenació bancària aprovada el 1962. Entre altres novetats, aquesta llei va permetre l'establiment de nous bancs i posava així punt final a l'estatu quo bancari vigent des dels anys 1930. A l'empara d'aquesta normativa i sota l'estímul de l'expansió econòmica, es va produir una transformació notable del mapa bancari espanyol. Sense augmentar el nombre d'entitats (al voltant de 110) un bon grup de bancs locals van desaparèixer absorbits pels de grandària més gran mentre s'autoritzava el funcionament d'altres creats de nou encuny. La majoria d'aquests es qualificaven d'industrials, en atenció a la seva voluntat d'actuar en la promoció i gestió d'empreses i no només en el seu finançament. En canvi, el que es va mantenir vigent en aquesta reforma va ser l'estricta control del Govern sobre altres aspectes de l'activitat bancària, des de l'establiment de sucursals i agències fins a la fixació dels tipus d'interès i la distribució del crèdit entre sectors, fixat mitjançant coeficients d'inversió d'obligat compliment. Aquest tipus de mesures d'intervenció afectaven també les caixes d'estalvis, en alguns aspectes de manera encara més greu.

El desmantellament dels mecanismes d'intervenció econòmica que va caracteritzar el període de transició no podia deixar de banda el sector financer. De fet, ja el 1974 s'havien adoptat algunes mesures liberalitzadores referides als tipus d'interès a llarg termini i a l'expansió geogràfica. Un segon pas en el mateix sentit es va prendre l'estiu del 1977, en plena negociació dels Pactes de la Moncloa, amb efectes sobre els tipus d'interès a curt termini, que es van declarar lliures, i els coeficients d'inversió obligatòria, que van ser suprimits.

En conseqüència, el fet transcendent és que, a partir d'aquell moment, les entitats bancàries van haver de competir entre si per la via d'oferir als clients millors condicions, tant per als dipòsits com per als crèdits. En aquestes circumstàncies, va arribar l'impacte sobre les empreses industrials de la crisi econòmica general, amb

¹¹ Cuervo (1988).

efectes immediats sobre el sector financer. Molts bancs, grans i petits, es van veure directament afectats com a creditors de les empreses i, en molts casos, també com a accionistes. Aquesta circumstància va obrir la porta a un cercle viciós que es troba a la base de moltes de les fallides esdevingudes. Les dificultats de les empreses augmentaven les seves necessitats de crèdit alhora que en deterioraven la solvència. Si aquestes empreses pertanyien o estaven participades per bancs, la voluntat d'aquests de preservar les seves inversions els impulsava a fer-se càrrec del finançament, cosa que augmentava sense remei la concentració de riscos i la possibilitat que el banc es veiés arrossegat per les dificultats de les seves empreses participades. Com és natural, aquest procés tendia a afectar més aquells bancs que, perquè tenien unes dimensions més reduïdes, tenien menys diversificats els seus riscos.

Un últim factor sol aduir-se com a element explicatiu de la crisi: la inexperiència financera de molts dels directius dels bancs de creació més recent. En efecte, la majoria d'aquests bancs es van crear a iniciativa de grups empresarials no financers, que els van gestionar més com a complement de les seves activitats que com a entitats bancàries. Sobrevingudes les dificultats, aquests nous bancs van ser, per les dimensions més reduïdes, per l'especialització industrial i per la falta d'experiència financera dels seus dirigents els més exposats a la crisi. De fet, només quatre dels catorze bancs independents creats des del 1962 no es van veure afectats per la crisi¹².

Finalment, no s'ha de deixar de banda el fet que la liberalització financera es va dur a terme sense que, en paral·lel, s'establiessin els mecanismes de supervisió adequats a la nova situació. Quan eren les autoritats les que fixaven els tipus d'interès actius i passius i les que en gran part determinaven les inversions que calia fer, no hi havia necessitat de supervisió sinó només de vigilància del compliment de la normativa. En retornar als bancs la capacitat per decidir les seves pròpies polítiques comercials, però, s'haurien d'haver establert mecanismes que permetessin supervisar la viabilitat i els efectes de les mesures adoptats per cada banc. Aquesta adaptació i aprofundiment de la capacitat supervisora no es va dur a terme, ni pel que fa a les competències d'inspecció del Banc d'Espanya, ni en relació amb el que afectava les pròpies competències del Govern. Igualment, hi havia greus mancances en la normativa referida a la possible intervenció de les entitats financeres en dificultats, tant pel que fa als aspectes jurídics com als purament econòmics.

Aquestes mancances es van haver d'esmenar sobre la marxa i no sense dificultats. El novembre del 1977 es va establir el Fons de Garantia de Dipòsits Bancaris, però es va pensar que el maneig financer de la crisi podria fer-se mitjançant una societat creada a l'efecte, la Corporació Bancària, amb capital repartit a parts iguals entre la banca privada i el Banc d'Espanya. Aviat va quedar clar, però, que la magnitud que prenia la crisi sobrepassava les capacitats tant financeres com jurídiques de la Corporació. A principi del 1980 es va optar, doncs, per dotar el Fons de Garantia de personalitat jurídica pròpia i dels instruments legals i econòmics necessaris per a una actuació més eficient.

El procés de liberalització va afectar també les caixes. En aquest cas, la reforma no va quedar limitada als aspectes operatius sinó que va afectar la normativa bàsica que regulava els òrgans de govern de les entitats. Val a dir que, pel que fa a les caixes, la renovació normativa es va poder fer sense la pressió imposada per la crisi. En efecte, les caixes van superar aquesta fase de dificultats sense problemes remarcables. Alguns episodis, com l'afer Buxeres a Catalunya, es van poder solucionar sense ajudes directes del supervisor. Potser s'ha d'atribuir, precisament, a la inexistència de problemes aparents que la reforma de les caixes es fes sense plantejar-se a fons la conveniència de revisar-ne el règim jurídic. La liberalització operativa i territorial no va anar acompanyada de l'establiment d'un sistema de control intern que n'assegurés una gestió consistent.

En definitiva, i vist des de la perspectiva de les quatre dècades transcorregudes des d'aquells esdeveniments, no hi ha dubte de la seva importància i de la seva transcendència. Van marcar l'entrada d'Espanya en el món financer modern, van posar de manifest els riscos i exigències de l'activitat bancària en un mercat competitiu i van impulsar l'adequació normativa de l'aparell de vigilància i supervisió de l'Estat i del seu agent, el Banc d'Espanya. La crisi va comportar, d'altra banda, la desaparició d'un bon nombre de bancs, alguns de trajectòria i dimensió molt notables. Tot i que hi hauria encara alguns episodis intermedis entre aquella crisi i l'actual (intervenció de Banesto el desembre del 1993) podem dir que la regulació del sistema financer espanyol vigent fins avui va néixer d'aquella dramàtica experiència. No oblidem, per últim, que els costos derivats de la crisi bancària van caure en bona part sobre el sector públic, que va haver de fer front a aportacions properes a 1,3 bilions de pessetes del 1985. En aquell mateix any, els ingressos pressupostats de l'Estat se situaven en els 4,6 bilions de pessetes. Es tractava, doncs, d'una quantitat molt rellevant.

¹² Cuervo (1988, pàg. 66).

Conclusions

Aquesta ràpida revisió d'algunes de les crisis més rellevants de la història econòmica d'Espanya ens deixa algunes reflexions que, en la nostra opinió, caldria tenir presents a l'hora de prendre decisions sobre la conformació i regulació del sector financer. En primer lloc, cal recordar un cop més que "aquesta vegada no és diferent"¹³. Els mecanismes de funcionament del sistema financer es mantenen vigents, fins i tot quan ens pot semblar que l'enginyeria financera ho ha capgirat tot. La mirada a la història no ha de ser només anecdòtica. A la fi, les relacions financeres entre els agents econòmics, siguin persones o empreses, bancs o particulars, es basen en la confiança en un entorn d'informació inevitablement incompleta. Només l'experiència ens ofereix informació fidedigna del funcionament dels mercats financers. La història és experiència i és insubstituïble.

La segona reflexió deriva de la constatació que tota crisi financera apareix després d'un període d'exuberància econòmica. És en les èpoques de més creixement que es creen les condicions per a la crisi. L'increment del valor dels actius, la percepció d'una reducció dels nivells de morositat, la facilitat amb què s'obtenen els recursos, la reducció dels marges d'intermediació, el relaxament de la vigilància del regulador, entre d'altres, poden impulsar els directius dels bancs a prendre més riscos dels aconsellables, tot perdent de vista que en un canvi de conjuntura tots els factors citats poden invertir el seu signe de forma simultània abocant problemes de liquiditat i de cobertura.

El tercer element que cal destacar és el paper que ha de tenir l'Estat de manera directa o mitjançant els ens reguladors. Un paper de prevenció en els moments de calma i de suport en els de dificultat. Però l'experiència també ens diu que l'acció del regulador no pot fer-se al marge de l'entorn econòmic general. Si hi ha una caiguda general dels valors dels actius, per exemple, actuar exigint més cobertura dels crèdits o restringir-ne la concessió pot abocar a un cercle viciós de reducció addicional dels preus dels actius i noves necessitats de dotació sobre els crèdits. Una cosa és la independència del regulador respecte de l'Estat i una altra que hagi d'actuar mirant en exclusiva el sector financer. Una restricció del finançament provocada per la sobreactuació reguladora pot acabar causant més morositat que no pas el cicle propi de l'economia real.

La història ens ensenya, com sempre, que el món és complex, també el món financer, i que no hi ha fórmules vàlides per a tot

moment i condició. Pensar que la millor manera de gestionar l'economia és ajustar-ne el funcionament a normes rígides i inamovibles és oblidar la condició humana dels que prenen decisions, és fer camí cap al fracàs. ■

Referències bibliogràfiques

- Arroyo, J. V.** (2003). "La banca española en el periodo de entreguerras, 1920-1935". *Informaciones: Cuadernos de Archivo* (núm. 72-75). Bilbao: arxiu històric del BBVA.
- Betrán, C.; Martín-Aceña, P.; Pons, M. A.** (2012), "Financial crises in Spain: Lessons from the last 150 years". *Revista de Historia Económica/ Journal of Iberian and Latin American Economic History* (vol. 3, núm. 30, p. 417-446).
- Bordo, M.** (1986). "Financial Crises, Banking Crises, Stock Market Crashes and the Money Supply: Some International Evidence, 1870-1933". Dins F. Capie; G. E. Wood (eds.). *Financial Crises and the World Banking Crises* (p. 190-254). Londres: Mc Millan.
- Bordo, M.; Eichengreen, B.; Klingebiel, D.; Martínez-Peria, M. S.** (2001). "Financial crises. Lessons from the Last 120 years. Is the crisis problema Growing most severe?". *Economic Policy* (núm. 32, p. 53-82).
- Cabana, F.** (2007). *La fallida del Banc de Barcelona (1920)*. Barcelona: Pòrtic.
- Cuervo, A.** (1988). *La crisis bancaria en España, 1977-1985*. Barcelona: Ariel.
- Eichengreen, B; Bordo, M** (2003). "Crises now and then: What lessons from the last era of financial globalization". Dins Mitzen, P. (ed.). *Monetary history. Exchange rates and Financial Markets. Essays in honour of Charles Goodhart. Vol. 2* (p. 52-91). Londres: Edward Elgar.
- García Delgado, J. L. (dir.)** (1990), *La economía española de la transición y la democracia*. Madrid: CIS.
- García Ruiz, J. L.** (2001). "La banca extranjera en España tres la Restauración, 1874-1936". Dins C. Sudrià; D. A. Tirado (eds.). *Peseta y protección. Comercio exterior, moneda y crecimiento económico en la España de la Restauración* (p. 197-211). Edicions Universitat de Barcelona.
- Martín Aceña, P.; Nogués, P.** (2013). "Crisis bancarias en la historia de España. Del Antiguo Régimen a los orígenes del capitalismo moderno". Dins F. Comín; M. Hernández. *Crisis económicas en España 1300-2012. Lecciones de la historia* (p. 141-167). Madrid: Alianza.
- Navas, M.; Sudrià, C.** (2007). "La crisi financera de 1866 a Catalunya. Una revisió". *Recerques* (núm. 55, p. 35-72).
- Nuño, G.; Tedde, P.; Moro, A.** (2011). *Money Dynamics with multiple Banks of issue, 1856-1874*. Banco de España, Documentos de Trabajo núm. 1119.
- Prados, L.** (2003). *El progreso económico de España 1850-2000*. Bilbao: Fundación BBVA.
- Reinhart, C. M.; Rogoff, K.** (2011). *Esta vez es distinto. Ocho siglos de necesidad financiera*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Roldán, S.; García Delgado, J. L.; Muñoz, J.** (1973). *La formación de la sociedad capitalista en España, 1914-1929*. Madrid: CECA.
- Royes, A.** (1999). *El Banc de Terrassa en el marc de la decadència bancària catalana, 1881-1924*. Barcelona: Proa.
- Sudrià, C.** (1982). "Desarrollo industrial y subdesarrollo bancario en Cataluña, 1844-1950". *Investigaciones Económicas* (núm. 18, p. 137-176).
- Sudrià, C.** (2013). "Ajuste económico y transición política, 1975-1985". Dins E. Llopis; J. Maluquer de Motes (eds.). *España en crisis. Las grandes depresiones económicas, 1348-2012* (p. 193-219). Barcelona: Pasado & Presente.
- Sudrià, C.; Pascual, P.** (1999). "Financing a railway mania. Capital formation and the demand for Money in Catalonia, 1840-1866". *Financial History Review* (núm. 6, p. 127-145).
- Torrero, A.** (1990). "El sector financiero: cambios y tendencias". Dins J. L. García Delgado (dir.). (p. 343-355).
- Tortella, G.** (1973). *Los orígenes del capitalismo en España*. Madrid: Tecnos.

¹³ Reinhart i Rogoff (2011).